

Victor DURNEA

C. STERE – 150 DE ANI DE LA NAȘTERE DIN PREISTORIA ZIARULUI „LUMINA” (I)

C. Stere a vorbit în genere foarte puțin despre ceea ce s-ar putea numi „preistoria” ziarului „Lumina”, scos de el, începînd cu 19 august/1 septembrie 1917 în Capitala ocupată de oștirile Puterilor Centrale și ale aliaților acestora. A vorbit totuși – chiar foarte repede – doar despre momentul inițial, cel în care, deși era profesor universitar și deputat de Iași¹, s-a hotărît să nu urmeze autoritățile țării în refugiul moldovean. Într-adevăr, la nici un an, povestind, în seria de articole intitulată *Pro domo*, ultima sa întâlnire cu primul ministru, ce a avut loc îndată „după dezastrul de la Brașov”, așadar, după 26 septembrie/ 8 octombrie 1916, el relatează:

„Atunci i-am comunicat că sunt hotărît să rămîn la București, orice s-ar întîmpla.

– Nu va fi o dezertare? – mă întrebă.

Am strîns numai din umeri.

– Pentru treaba pe care am avut-o aici... Te rog numai să transmiți Regelui hotărîrea mea de a rămînea la București.

– Bine...”²

Cele spuse aici trebuie să fie întru totul adevărate, fie și numai pentru că, în noiembrie 1917, atunci cînd erau date la lumină, ostilitatea lui C. Stere față de Ion I.C. Brătianu atîngea, dacă nu punctul maxim, oricum unul dintre cele mai înalte și, prin urmare, nu mai avea niciun motiv să tăinuiască, să treacă sub tăcere vreun ordin (vreo misiune) ce i s-ar fi dat sau „o învoire” de a rămînea în București. De altfel, acest punct al narațiunii este confirmat și de primul ministru, care, interpellat, în decembrie 1916, în Adunarea deputaților asupra motivelor rămînerii în teritoriul ocupat a unor personalități politice, nu l-a menționat pe deputatul ieșean nici între cei ce primiseră ordin (generalul Alexandru Mustăța), nici între cei rugați să rămîna (I. Procopiu)³.

Episodul citat dezvăluie însă și alte lucruri demne de interes, între care conștiința naratorului cu privire la comiterea unui delict major – „dezertarea la inamic”⁴, precum și faptul că acțiunea nu era totuși efectul unui impuls emoțional, irațional, ci avea la

bază un anumit scop. Lucrul se înțelege din observația – făcută cu reproș? – că „nu a avut o treabă aici”, că nu i s-a dat „o treabă”, că, deci, nu a fost utilizat după intrarea țării în război.

Existența unui scop bine conturat la baza deciziei lui C. Stere de a rămînea în teritoriul ocupat se decelează cît se poate de limpede nu doar aici, ci și în memorialistica lăsată de unii dintre contemporanii săi, între care liderii conservatori rămași și ei în capitală – Alexandru Marghiloman⁵ și Titu Maiorescu⁶ –, sora lui Ion I.C. Brătianu, Pia Alimăneștianu⁷, alți fruntași politici ai vremii, precum N. Iorga⁸, I.G. Duca⁹ și Alexandru Vaida Voevod¹⁰, ziariști de seamă, ca B. Brănișteanu¹¹ ș.a. Toate aceste documente sunt în genere mai mult indirecte, incomplete, ambigue pe alocuri, dar, coroborîndu-le, punîndu-le în context, putem să dăm o reconstituire fie și aproximativă a faptelor ce au premers și au făcut posibilă apariția ziarului lui C. Stere.

Însemnările jurnalistice ale lui Titu Maiorescu și ale lui Alexandru Marghiloman atestă, mai înfii, că între aceștia și C. Stere au loc convorbiri politice îndată ce ultimul își ține în Cameră impresionantul său discurs din 15 și 16 decembrie 1915 asupra politicii externe a României¹². Curînd, convorbirile acestea îmbracă o formă apropiată de colaborare. Astfel, șeful conservatorilor îi pune la dispoziție profesorului universitar o serie de notițe pentru a le folosi în cursul audienței sale la Regele Ferdinand din 20 iulie 1916. Tot el, după ce consemnează, la 11/24 noiembrie 1916, cu două săptămîni înainte de evacuarea Capitalei, depunerea la Palatul Regal a unei scrisori adresate Suveranului, în care sublinia inutilitatea și nocivitatea măsurilor preconizate de guvern, vizînd „distrugerea avuțiilor naționale” (instalațiile petrolifere și depozitele de cereale), dă știre și despre prezentarea la Palat, în ziua de 19 noiembrie/ 2 decembrie 1916, a unui memoriu pe aceeași temă, redactat de Titu Maiorescu și C. Stere. Detalii suplimentare foarte semnificative furnizează, însă, aici, fostul prim ministru junimist, care nota astfel la 16/

29 noiembrie 1916: „Grig. Cantacuzino și Stere la mine. Stere insistă pentru o convocare de parlamentari care nu merg la Iași și cu alegerea cărora să se alcătuiască un comitet de 5 (Carp, Marghiloman, eu, Stere și Procopiu de la Vlcea sau Fernic) fără spirit de partid, numai pentru scăparea orașului și a ce mai e de scăpat din restul lucrurilor.” Ziua următoare Maiorescu înregistra faptul că „merg[e] cu Stere la Marghiloman”, unde mai sunt prezenți D.D. Patrașcanu, G. Știrbey, Grig. Cantacuzino și Matache Dobrescu. P. P. Carp însă „nu vrea să vie la întrunirile noastre la Marghiloman”, „deși au vorbit cu el și Stere, și Marghiloman”. La 18 noiembrie/1 decembrie 1916, Maiorescu notează că „s-a hotărât” ca el și Stere „să formuleze părerea lor”, „pe care Marghiloman să le aducă la cunoștința Regelui și a ministrului prezident I. Brătianu”. „Propunerile” mai sunt modificate în 19 noiembrie de cei doi acasă la Marghiloman, care, probabil, îndată după aceea le prezintă la Palatul Regal.

Din nota maioreșciană rezultă că inițiativa lui C. Stere – „comitetul de cinci” – viza o sarcină imediată, anume „scăparea orașului”. Nu este exclus să fi fost vorba și (sau, poate, mai ales) de „scăparea” celor ce se hotărâseră să rămână în București. Cert este că, mai târziu, la 17 septembrie 1917, în „Lumina” se dădea la iveală un articol nesemnlat, intitulat *Distrugerea avuției naționale*, în care, după ce se citau pasaje din intervenția la Rege a lui Al. Marghiloman (cea din 11/24 noiembrie 1916), se reproducea *in extenso* o scrisoare trimisă Regelui, la 19 noiembrie 1916, de deputatul ieșean. În ea Suveranul era „implorat” „să-și spună cuvântul Său hotărâtor, pentru ca [...] să fie împiedicate” măsurile fatale luate de guvern. La cele două menționate – distrugerea instalațiilor petrolifere, a depozitelor de cereale și a morilor – se adăuga pornirea către Moldova a convoaielor de copii de 17 ani, toate „fără nicio utilitate pentru viitorul neamului nostru”, prin care „se aruncă ruina desăvârșită asupra țării și însăși rasa noastră să fie periclitată”. În finalul scrisorii însă se vorbea și de „încercările de intimidare zadarnice și de nimic justificate, care au turburat adânc conștiința noastră, date la iveală în ultimele zile de către d-nii general Anghelescu și maior Florescu”.

Publicînd documentul, redactorii „Luminei” au simțit nevoia unor explicații, dar, pretinzînd că le dau, nu spuneau decît că „acțiunea de teroare menționată” (probabil, „distrugerile”) „avea să fie **complectată prin ridicarea cu forța a fruntașilor politici cari, fiindcă au fost contra războiului, refuzau să se asocieze la răspunderea pentru dînșul și hotărâseră să împărtășească soarta populați-**

unei care rămînea pe loc și era tot atît de nevinovată ca și dînșii de dezastrul ce-o lovea atît de crud”. [subl. aut.]

Evident, scrisoarea aceasta suscită de la început mai multe întrebări. S-ar zice că, îndoindu-se atît de succesul inițiativei preconizate („comitetul de cinci”), cît și al memoriului colectiv, C. Stere s-a grăbit să facă un demers individual, în nume propriu. Oricum, în același chip procedează și unul din noii săi colegi. Alexandru Marghiloman, aflînd de proiectul de a fi evacuat cu forța, i-a transmis prim-ministrului că se va opune din toate puterile, chiar cu riscul de a ucide ori de a fi ucis. Notele sale mai înregistrează lămurirea dată de Brătianu, într-o întrevvedere la adăpost de „ochii lumii”, anume că generalul ce acceptase sarcina de „comandant al cetății București” (Alexandru Anghelescu) pusese condiția de a putea lua orice măsură ar fi crezut de cuviință și că maiorul Florescu, aghiotant regal, nu făcea decît să aplice militarește dispozițiile primite¹³, precum și asigurarea că totuși niciun om politic nu va fi evacuat cu forța. Mai departe, este consemnat că

primul-ministru i-a încredințat diaristului, ca președinte al Crucii Roșii, o sumă importantă (un milion de lei) „pentru asistență”, iar șefii poliției – peste 300.000 de lei, reprezentând salariile sergenților de stradă pe două luni de zile.

Revenind la „comitetul de cinci”, rostul lui pare să fi fost în concepția lui C. Stere mai larg. La 15/ 28 decembrie, Titu Maiorescu nota: „Jeri a mai fost de la 5 la 5 ½ ore C. Stere la mine, preocupat de separarea între Carp și mine, dorind o **împreunare a tuturor antibrătienistilor**, pentru a putea contribui să scape ce se mai poate scăpa pentru România la viitoarea pace.”¹⁴ [subl. n.] Informația este pe deplin confirmată de un articol publicat de C. Stere în 9 decembrie 1917¹⁵ sub titlul *În ceasul al doisprezecelea*. În el, se aducea la cunoștința cititorilor încercarea de a împiedica „distrugerea avuției naționale”¹⁶, precizându-se că ea a rămas „fără urmări”, ca și „toate încercările ulterioare”. Afirmatia era explicitată apoi prin faptul că nu s-a făcut nimic „ca să le dăm Puterilor Centrale [...] mijlocul de a nu vedea în guvernul de la Iași reprezentanționea exclusivă a României” Altfel spus, oamenii politici rămași în București erau vinovați că nu se prezentaseră în ochii ocupanților ca o alternativă serioasă la guvernul ieșean.

Ce-i drept, un alt participant la întrunirea de la Maiorescu, și unul apropiat lui C. Stere, „poporanistul” D.D. Patrașcanu, va da o versiune diferită mai târziu, vorbind, într-o cuvântare rostită în Cameră, la 9 iunie 1918, nu de „o întrunire **antibrătienistă**”, ci de „un comitet de rezistență”. „Noi, – declara el acolo – dl. Stere, eu și alți parlamentari care rămăsesem pe loc, am încercat să facem o operă care, trebuie să mărturisesc, n-a izbutit... Noi am vrut să ne constituim într-un soi de comitet permanent de rezistență, care să fie compus din toți membrii parlamentului, din persoane marcante, de mîna întîi, rămași în capitala României, pentru ca acest comitet să fie un intermediar între populațiune și autoritatea militară ocupantă”.¹⁷ Dar chiar D.D. Patrașcanu se afirmă în primele numere ale „Luminei” ca unul dintre cei mai agresivi „antibrătienisti” și așa se va manifesta și în parlamentul marghilomanist, unde se numără printre cei ce determină traducerea în justiție a unora dintre membrii guvernului prezidat de Ion I.C. Brătianu.

Dacă scopul formației preconizate este controversat, nu la fel se întâmplă cu ceea ce îi determină eșecul: este tocmai ceea ce îl preocupa pe C. Stere încă la 15/28 decembrie 1916, cînd îl vizita pe Maiorescu, anume „separarea” dintre acesta și P.P. Carp.

Note:

1. La aceste calități, unii au adăugat și pe aceea de mobilizat (voluntar), consilier juridic la Marele Stat Major, cu grad de colonel.

2. C. Stere, *Documentări politice*, ediție îngrijită de Iurie Colesnic, Chișinău, Museum, Fundația Culturală Română, 2002, p. 318.

3. „Monitorul Oficial. Partea III. Dezbaterile Adunării deputaților, 1916-1917”. Ședința din 15 decembrie 1916. La fel a răspuns primul ministru și în iunie 1917, cînd este interpellat pe aceeași tema de I. Grădișteanu.

4. Atenția îi este atrasă chiar de interlocutorul său. De altfel, el căuta să-și procure o asigurare, pe care spera să o „obțină” prin înștiințarea Regelui.

5. Alexandru Marghiloman, *Note politice*, vol. II, 1897-1917, București, T.A.G. „Eminescu”, 1927; *Note politice*, I-II, ed. Stelian Neagoe, București, Editura Scripta, 1993-1994.

6. Titu Maiorescu și *Razboiul Mondial. Însemnări zilnice inedite*, ediție îngrijită de Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 1999, p. 185.

7. *Însemnări din timpul ocupației germane. 1916-1918*, București, Imprimeriile „Independența”, 1929.

8. *Memorii. Însemnări zilnice (mai 1917-mart 1920)*, vol. I, București, Editura S. Ciornei, f.a.

9. *Memorii, vol. I. Neutralitatea (1914-1915)*, ediție

îngrijită de Stelian Neagoe, București, Editura Expres, 1992.

10. *Memorii*, vol. I-IV, prefață, ediție îngrijită, note și comentarii de Alexandru Șerban, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1994-1998.

11. *Jurnal*, vol. I-II, ediție îngrijită de Georgeta Pană, prefață și note de Dumitru Hîncu, București, Editura Hasefer, 2004.

12. De al treilea lider conservator, P.P. Carp, se apropiase C. Stere mai înainte, publicînd, în martie-aprilie 1915, câteva articole în ziarul său „Moldova”.

13. După unii, Take Ionescu fusese cel care ceruse „evacuarea forțată” a oamenilor politici.

14. *Op. cit.*, p. 204.

15. În „Lumina”, anul I, nr. 99, p. 1.

16. „Înainte de ocuparea Bucureștiului, pe cînd guvernul se afla încă în Capitală, dar evacuarea începuse, am îndrăznit să fac apel la frunțașii noștri, fără deosebire de partide, ca să convoace pe toți deputații și senatorii hotărîți să rămîină în Capitală, orice s-ar întîmpla. Eram convins că numai astfel am fi avut puțința în primul rînd să împiedicăm distrugerea izvoarelor de avuție națională, precum și exodul copiilor în Moldova.”

17. „Monitorul Oficial” Partea III. Dezbaterile Adunării Deputaților, sesiunea 1918.